

Om lønligt Skriftemaal.

Et Skrift af Dr. Peder Palladius.

Meddelt af P. Severinsen.

Skønt mange Øjne har vogtet paa, hvad der kunde findes af og om Sjællands første evangeliske Biskop, lader det til, at der stadig kan findes noget ukendt. Her meddeles saaledes et lille Skrift af ham, som ikke vides at være omtalt før. Det har nemlig intet at gøre med den ganske korte »expeditio pro pastoribus« fra 1541, som findes i Ny kgl. Saml. Nr. 1171. 4° og er omtalt i Ny kirkehist. Saml. II. 448.

Samtidig henleder jeg Opmærksomheden paa, at i Universitetsbibliothekets Donatio Variorum Nr. 15 4° findes en fuldstændig Afskrift af hans *Modus absolvendi puerorum oppressores*. Indledningen til dette Skrift er trykt i Suhms Samlinger til den danske Historie I. Bd. 2. Hefte. S. 137. En Del af det følgende er trykt i Kirkehist. Saml. 4. R. V. 337 f. men efter en slet Afskrift; og en Bearbejdelse af Slutningen findes i Kirkehist. Saml. 4. R. VI. 206 f. Det mest karakteristiske ved dette ingeniørlunde tiltalende Skrift er dog ikke kommet med i det trykte. I visse Henseender er der Slægtskab mellem »Modus absolvendi puerorum oppressores« og det Skrift, som her skal meddeles; Paralleler kan ogsaa findes i Palladius's *expeditio pro pastoribus* fra 1542: *Huorledis alle Manddrabere skulle aabenbarligen afløsis og forligis med den christen Kircke*, som findes i Haandskrift Ny kgl. Sml. 1171. 4°.

Vort lille Skrift om det lønlige Skriftemaal maa ogsaa være en »expeditio pro pastoribus«. Det findes forrest i Haandskriftet Nr. 99 b 8vo i Thottske Samling paa det kgl. Bibliothek. Forfatteren er ikke angivet, men Skriftet vidner tydeligt nok om ham. Det er en Sjællands Biskop, der skriver til Sjællands Præster i en Tid, da Folkets Overgang fra katholsk til evangelisk endnu ikke er fuldbyrdet. Og var dette ikke nok, saa røber Maalet yderligere Manden, saa snart man har læst et Par Sider.

Skriftet er interessant i flere Henseender. Gennem den voldsomme, næsten skræmmende, Fremhæven af Præsternes Ansvar ligesom skimter man dem, Palladius skriver til: de sløve og uandelige Præster, der er arvede fra den katholske Tid. De uvillige Præster synes at have brugt at undskylde sig med, at de ikke vidste, hvordan de skulde bære sig ad. De vidste det vel ogsaa daarligt nok. Derfor maatte Palladius 1538 udgive sin »liden og nyttelig Bog« om Skriftemaal m. m. efter Københavns Prædikeres Haandbog, »efterdi at nogle af Sognepræsterne paa Landsbyerne ere (disvær) saa grove og uforstandige, at de beklage dem, at de ikke vide, hvorlunde de skulde handle om lønligt Skriftemaal, om aabenbare Pønitens for aabenbare Synder, hvorledes man skal handle Sakramentet hos de syge og om Jordefærd etc., uden at de faa det grovelige beskrevet paa Danske for dem, end dog det staar klarlige nok beskrevet i Ordinantsbogen«. Anvisningen til Skriftemaal i Københavns Haandbog har dog aabenbart ikke tilfredsstillet ham i Længden. Derfor sender han sine Præster denne, »saa at ingen skal kunne aarsage sig, at han ej fanger en Undervisning derom, hvad hannem bør at gøre, — endog samme Artikel er klar nok i sig selve.«

Og i en ganske anden Grad end Københavns Haandbog lægger han Vægt paa Skriftemaalet som Middel til at faa Almuen kristelig oplyst. Dette Formaal overskygger her alle andre. Det er for saa vidt i naturlig Fortsættelse af Romerkirkens Brug af Skriftemaalet som

Middel til at holde Folk i de rette kirkelige Baner. Nu skal det bruges til at indføre Reformationen i Hjertet paa de enkelte ude i Sognene. Endnu staar det smaat til. »Naar jeg spør en Mand eller Kvinde om Pater noster, saa svarer de: Hel Maria«. Mest tilbage staar Kvinderne særlig de »udlevede«, der »hænger endnu ved den gamle og vildfarendes Lærdom«. Det er Fortsættelsen af Forholdene i Brydningsaarene, da Københavns Borgere var lutherske, men deres Hustruer var katholske¹⁾.

Haandskriftet er en Afskrift. Afskriveren er ubekendt. Et senere Læg af Haandskriftet er skrevet 1587 af Hr. Hans Vingaard, Sognekapellan i Rødby. Dette bestaar af Opskrifter til forskellige kirkelige Tiltaler, bl. a. ogsaa til at »lade Kirkens Bøn gaa for Tyveri«²⁾. Første Læg, hvori vort Skrift staar, er formentlig ældre. Man kan mærke, at Afskriveren stundom har haft ondt ved at læse det, han skrev af efter. — Det er tvivlsomt, om det, der følger efter det første »Finis«, hører med, men det kan høre med og er meget beslægtet, ligesom det gør Indtryk af at være kirkelig Forskrift og ikke blot Opskrift. I hvert Fald viser det en Udførelse af Skriftemaalet i samme Aand.

*En kort Wnderuisning for enfoldige Sogne Prester om
Lønlike Schrifftemaal at giøre.*

Naar nogen kommer til skriffte, da schall en sogne prest saa handle, som her efter skriffuet staar, paa det at huert menniske kand faa en ret aandelig trøst oc tryghed vdj sin samuittighed oc en ret vished paa sin synds forladelse oc salighed. Thi der ligger io stor mackt paa at være flitig oc vinskiffuelig vdj denne part, at ingen ganger trøsteløs bort fraa sognepresten eller vdj tuilsmaal om sin salighed och syndernis forladelse. Thi saa siger Gud ved Ezechielem til huer sogneprest oc siele sørgere: Om du est forsømelig mod mine børn, da vill ieg vdkreffue

¹⁾ H. F. Rørdam: Kbh. Univ. Hist. I. 465.

²⁾ Trykt i Sorø Amtstidendes Søndagstillæg 27. Nov. 1904.

deris blod aff dine hender. Thenne straff oc fordømmelse vil visselige offuergaa alle sogneprester, som forsømelige ere vdj deris embede enten med prædicken, schrifftemaal eller anden tieniste, som hører synderlige till deris vocats, wden de rette och bedre siig och icke saa lenge forsømmer di fattige wlerde folck. Sic enim inquit Paulus: Væ mihi, si non euangelizauero; det er io saa megit sagt, at huis ieg tager icke flitelige vare paa mit euangeliske kaldt oc embede, tha vill Gudt straffe och fordømme mig. Denne straff vill oc offuergaa alle Guds ords tienere, som saa forsømelige staa deris sognefolck for oc besynderlige in priuata confessione et in examine, at mange lade deris sogne folck bort gaa lige som fæ eller andre wskellige creaturæ, som ieg haffuer hafft mange for mig, oc saa nu nøllige vdj dette mit embede, af sognefolck her vdj Sieland, som huercken kunde deris x Guds bud ord, credo eller orationem dominicam, huilcken lerdømme huert christet menniske bør at vide vnder hans siels saligheds fortabelse. Nar ieg spør en mand eller quinde om pater noster, saa suarer di: Hel Maria. Her maa deris sogneprest skamme sig, huis hans forsømmelse findis her iblant, oc kand aldrig forsuare sit embede for Gud eller menniske, at hand lader sine sognefolck bliffue vdj sin blindhed oc vildfarilse oc icke holder regenskab med dennom, offuerhørendis dennom in priuata confessione. O huilcken formaledidelse oc fordømmelse vil Gud lade komme offuer saadanne siele myrdere. Di motte io langt heller være hugorme oc krybe vnder it gierde end at leffue vdj saadan forherdelse og Guds fortørnelse, tagendis thennom thet embede for vdj saadan suar oc farlig befalling, som er menniskens siels salighed anrørendis, oc huercken ville eller kunde staa det for eller tage det vare, at Guds vilge kunde gaa for siig och Kong. Maij. ordinands kunde ved mact holdis efter then ed, som huer sogneprest haffuer suoret hans nadis befallings mendt.

Der for beder ieg oc formaner ether alle tilsammen oc

huer serdelis for vor Heres Jesu Christi naffns skyld, at ij icke vilde saa wskødelige och forsømelige vere emod Gud oc ethers Herre oc konge oc emod ethers arme vilfarende faaer, saa at Jesu Christi rosens blod bliffuer spilt paa dennom, oc de icke vorde hans død oc pine delactige men fordømmis for ethers skyld.

Wisselige tha vil Gud theris blod aff eders hender vdkreffue. Der for, staar aff heller oc giffuer ether fra saadant farligt embede; heller oc retter oc bederer ether och verer flittige paa eders embede besynderlige med thette lønlige schrifftemaall, at ingen aff eders sognefolck skulle for ethers forsømmelse skyld findis at icke kunde denne børne lerdøm, som er de x Guds bud, symbolum et orationem dominicam. Der som de vlerde sognedegne skulle settes vdafr deris embede och hen til ploffuen, som forsøme fattige vnge børn wdj sognene, huor megit mere bør ether at affsettes hen med skamme, naar i forsøme en hell almue oc opbære ethers løn aff dennem, med eders hornackede och dieffuels forsømmelse røffuer dem deris siels salighed fra, dog (sic) langt værre endt thet vgudelige oc formaledidede paffuens folck, monachi et sacrificuli, gjorde til forne och end nu giøre, der som det thennom tilstedis. Men paa det at i kunde aldelis klarligen nock forstaa ex ordinatione regia, huorledis i skulle in priuata confessione trøste ethers sognefolck, vil ieg forklare ether then artickel wdj ordinandtzen de priuata confessione, saa at ingen skal kunde orsage sig, at hand ey fanger en vnderuisning der om, huad hannem bør at giøre. Endog samme artickell er klar nock ij sig selfue.

Først skal sogne presten forfare og atspørge thennom, som skriffter: Om handt kandt de x Guds budordt, wd aff huilcke et menniske lerer at kiende sine synder. Oc naar handt haffuer opregnit thennem kortelig, som de fremsigis aff prædicke stolen, skal sognepresten spørre hannem til: Om hand kiender sig skyldig oc brødig at være imod Gudt oc

hans næste, ij det hand haffuer icke holdet samme x Guds budordt efther Guds willie och befalling, Saa sigendis til hannem: Min kiere broder, bekiender du først for Gud oc siden for mig, din sogneprest, vdij Guds stedt, at du haffuer icke her til fryctet Gudt, set loffue oc tro til Gudt, elsked Gud offuer all ting som et barn sin fader i alle maade.

2. Item at du haffuer ey heller paa kaldt Guds hellige naffn aarlig oc silde wdij all din medgang oc modgang. Ey heller tacked hannem for alle sine velgierninger eller bekient hans hellige naffn, der som behoff giordis; intet got om hannem prædicket heller tallet.

3. Item at du haffuer icke saa tith oc saa ofte, som dig burde, hørt Guds ord eller lagt det paa hiertet, ey heller der epther skicket dit leffnet, og du ey heller haffuer saa tit annammet det salige oc høuerdige sacramente, Christi legom oc bloet, som dig vel var behoff til een stadfestelse paa dine synders forladelse. Item athu haffuer været forsømelig vdj kiercken at bede, siunge och tacke Gud med andre, oc ey haffuer guddømmelige (sic) betract oc tracterit Jesu Christi hellige pine oc død, med huilcket du alleniste bliffuer salig. At thu icke redeliigt haffuer betald din sogne prest oc din sogne degn deris arbode oc tienniste, ey heller haffuer lagt paa tafflen till fattige folckis ophold och føde, men vdj alle disse ting werrit forsømelig emod de første try budordt, som staar i Mosis taule oc wdkreffue allvorlige alle disse stycker aff huert menniske.

4. Der nest, mynn kiere broder, bekiender du ochsaa, att du haffuer icke verritt din kiere fader och moder eller alle thennem, som Gud haffuer skickit thill dine forstandere och øffrighed, saa hørrig och saa lydig ij alle maade, som diig burde att verre, med fryct och redzell, heder och ærre, skatt och tynges, paa dett att du maathe lenge leffue paa jordenn. Item att thu haffuer icke saa flitthelige staait thennem fore, huilcke Gud haffuer giortt tiill dine tiennere oc wndersotthe. Att thu haffuer icke flittelige varitt paa ditt embede vdj ditt hus eller vden ditt hus, men

alltidt megitt ilde brugitt diig, Gud till fortørnelse och din neste till skade oc forderffuing.

5. Item att thu medt affuind och wrede haffuer giort eller wilde gjørre din neste skade paa hans legom, och icke beuist hannem all ærre och kierlighed, som du wilde, att handtt skulde beuise diig. Att thu haffuer mett hierte och mund eller gierning icke beuist diig saa blusommelig eller kysk med din nestis hustru, daather, pige eller anden persone, som dig burde, menn foracted ecteskaff eller din egen hustru och beuist diig j horrerij, wkyskhed eller i anden wrenhed med di personer, som din neste till hørrer och icke erre diig tilskickede aff Gud.

6. Item att thu haffuer icke været saa gode, dannis, dydelig och welluillig mod din hustru, som diig burde att være, ey heller haffuer stoet hinde for, som en dannemand bør at staa sin hustru for i alle maade.

7. Item att thu haffuer giortt eller wilde din neste skade paa hans gods, penninge, eller huad Gud haffuer giffuit hannem, oc icke hiulpett hannem och styrckitt hannem med ord och gierning, tiill mad och øll, kleder och føde etc. Att thu haffuer icke ladett diig nøge med ditt egitt, men staallitt, røffuitt och ellers wdj anden maade wrettelige komett ad dett, som enn anden tillhørde och icke diig. Heller thu haffuer med brask och bram, druckenskaff och offuerflødighed slemmit oc demmit, forbrasked oc wnyttelige fortærritt och omkommitt arffue och eye, och platt intet giffuitt fattige folck wdj Gudtz naffn, endog thu haffde nock oc end till øffuers, men ladett thennom tørste, hungre, suelte, gaa nøgne oc lide armod oc fattigdom. Att thu haffuer [icke] arbeditt troligh med dine hender och forsørget dine børn oc tiunde etc.

8. Item att thu haffuer med en skadelige tunge løett och fortalett din neste och giortt hannem skade paa sin heder oc ærre imod alld rett och sandhed, giortt hans øffrihed wred paa hannem, flyett hannem mange vuenner, beklicked hans gode røcte, giort hannem erreløs, giffuit

stickpenninge wd for wrett dom och anden offuer last, din neste tiill forderffuelse paa sin heder och ærre.

[9. 10.] Item att thu haffuer vdaſ dilt hierte gierne villit ventt tiill dig med alle haande snedighed och tredskhed, huad som helst din neste tiillhørde med rette, vere sig enthen husz eller gaar, ager eller eng, hustru eller børn, suend eller pige, fæ eller faar, mod hans wilge oc minde, och berammit der meget din fordell och gaffn, hannem tiill skade oc forderffuelse.

In summa om thu beklager diig att vere skyllig i thenne anden Mosis tauffe, som indeholder de vij siste bud, wdj huilcke der læris, huorledis mand skall handle sig mod sin ieffn christen i alle maade, hannem tiill gode oc gaffn. Din neste kalder ieg alle dennom, som du skalt omgaais med her paa iorden, oc mest dennom, som haffuer din hielp i behoff.

Wdj saa maade skall en god sogneprest kortelige igiennomløffue di x Gudtz bud och giffue well act paa then personis leffnit, embede, wisze oc leylighed, som kommer tiill skriffthe, oc spørge hannem mest tiill om de synder oc misgierninger, som hand kand tencke hannem brødelige och skyllig att verre, om dett er en pige, dreng, mand eller quinde, att handtt io rettelige oc kortelige handler med thennom effter sin leylighed, at thenn, som skrøfftis eller schrøffthit [haffuer], kand komme tiill rett ruelse och fortrydelse aff sitt hierte oc sind, oc vide siig att være en sønder och haffue syndett oc med sine misgierninger haffuer fortient, forskyldt oc forhuertffuet den euige fordømelse mett andre lønlige piner oc plaffuer oc formaledidelser, oc offuer alt Gudtz wrede oc wuenskaſſ.

Her kandt den, som schriffte med nogen besynderlige breck eller bryst, som henger paa hans fattige samuittighed, oc hand kand der icke bliffue aff med, vden hand fanger legedom, hielp og trøst aff skrifften der emod, att hand wilde det giffue troligh oc dristelige tiill kiende. Her skall nu sogne presten kiende nogle herlige sprock om

Gudtz naade och miskundhed aff skriffte[n]n. Item imod denne breck och bryst, som frem siigis, att hand veed [att] lege, trøste och forbedere den fattige, forslagne samuittighed mett gudtz ord, oc siden i almindelighed hannem trøste mod alle hans misgierninger, at hand icke falder i mishoff. Her hører nu en besynderlig konst oc kloghed till at handle mett gamle folck och besynderlige med vdleffuit quindfolck, som icke erre retteligen indlerde vdj ens¹⁾ lerdom oc henger end nu vedtt then gamle och wilfarendis lerdom.

Finis.

Formula expediendi populum in privata confessione.

Wille i nest Guds hielp i morgen gaa till sacramenthit?
Ja, ville ieg gierne.

Da bør eder først for althing att bekiende eder en arm syndere (eller synderinde) for Gud. Kunde i ethers budord?
Lad mig høre dem.

Jeg er herren din Gud etc.

Huorledis kunde i beskue oc bekiende ether i thennom?

Jeg bekiender mig itt armt syndigt menniske for Gud och ether vdj de x budord, att ieg haffuer icke holdett dett mynste, end siden det meste eller siste, men verit min Gud oc skabere mere till fortørnelse end till heder oc ære, oc min fattige neste mere till skade oc forderffuelse end till gode oc gaffn; der for beder jeg ether om trøst oc husuallelse oc om afløsning for Guds schyld.

Myn kierre broder, som du bekiender diig att haffue syndett imod vor herris hellige bud, som vy mue alle bekiende, da baffuer thu vell hørt, huor wred Gud er paa syndenn, oc huor hordelig hand pleier at straffe synden paa alle thennom, som icke ville rethe och bedre siig aff deris gandske hierte, Thi Gud kand ingen hycklerj lide eller [lade] vere vstraffet. Derfor bør dig hiertelige at begrede din offuertrædelse oc aluorlige sette diig for att vandre rett effter Gudtz hellige bud.

Kand du din tro? Lad mig høre denn.

Jeg troer paa Gud fader etc.

Troer du, att Gud vor herre Jesus Christus er din salighed oc haffuer igienløst dig?

Ja dett troer ieg visselig.

¹⁾ Saaledes synes der at staa. Man venter snarere: ren, eller: ret.

Thu haffuer io hørth, huad Gud selff siiger: Kommer hid thill mig etc. Och St. Poffuel siiger: Jesus Christus er kommen til verden att salig giøre arme syndere.

Haffuer du serdelis eller besynderliig nogen sorriig eller synd, som du villtt gjerne haffue raadt till aff thenn hellige skriff?

Ja, vel: ney.

Wilt du gjerne forlade dennom, som diig haffuer brut emod?

Ja gjerne.

Beder du om affløsningh i Jesu naffn?

Ja.

Saa merck vell, huad ieg vill siige diig nu tiill: Wor Herre Jesus Christus formedels hans død och pine och rosens blodett, som hand vd gaff paa kaarssens galie, hand affløsser och afftoer diig aff alle dine synder.

Oc ieg aff thenn befalingh, som jeg haffuer aff Gud alsommectigste, tilsiger diig alle dine synders forladelse i naffn Gud faders, søns oc helligaands. Amen. Wor herre Jesus beuare dig bode til siel oc lif. Amen. Gack nu tiill imorgen oc anamme Jesu Christi salige legome oc blodtt till stadfestelse paa alle dine synders forladelse. Oc wer saa god, dydeliig oc dannis, oc [tag] flittelige vare paa dit embede och paa det, som dig er befalet att giøre. Gack henn i Herrens fred.

Regule utiles.

1. Si est suspecta persona de aliquo vitio, vel de quo rumor est etc., tum fideliter est commonendus talis et diligenter interrogandus, ut uel accuset uel excuset se ut in conspectu Dei.

2. Si quis est criminosus, grauiter est obiurgandus, donec serio promittit resipiscentiam.

3. Si est senex vir uel mulier, si seruus uel ancilla, si filius uel filia, si magistratus uel subditus etc., singuli pro sua conditione sunt admonendi, alius sic, alius sic, pro temporis circumstantiarumque variatione.

4. Nemo est sic obiurgandus aut sæuis dictis protelandus, vt circumstantes animauertant et talem postea defament.

5. Nemo est deturbandus ignominiose, nisi ipsemet manifeste dederit occasionem.

6. Nemo de priuato aliquo peccato percontandus, sed quisquis sua sponte dicat.

Finis hujus.